

Gerard van Broekhuizen

Naschrift

Dit is geen selfie

Als dit schilderij een foto was geweest, was het zeker geen selfie geweest van Erasmus, die we hier tussen andere personen als vierde van rechts zien staan. En als het plaatje verschenen zou zijn in een glossy weekblad, had Erasmus zeker stappen ondernomen om verdere publicatie tegen te gaan. Maar ja, hij staat erop, op dit schilderij van Lucas Cranach de jongere, als een saillant onderdeel van een veel groter werk, de opwekking van Lazarus. En waarom staat hij daar nu eigenlijk?

We schrijven 1558, en dit schilderij dient als grafmonument voor burgemeester Meyenburg in de Sankt Blasienkirche in het Duitse Nordhausen. Naast Erasmus herkennen we de reformatoren Luther, Zwingli en Melanchton. Van alle reformatoren kun je zeggen dat ze ook humanist waren, maar (achteraf) bleek niet iedere humanist ook een reformator. De woorden van Luther hadden opeens vleugels in de tijd gekregen, en Erasmus haakte af in de felle strijd die ontstond als het ging om kritiek op de kerk en om politiek-maatschappelijke spanningen die de kop opstaken als een geest die niet meer in de fles te krijgen was.

Voor Luther zal er in de kerk geen plaats meer zijn. En Erasmus? Erasmus zwijgt. Hij ligt onder vuur van strenge katholieken, die hem een ketter noemen, en van lutheranen, die hem als lafaard zien. Van beide kanten zegt men dat hij een kameleon is, iemand die geen kleur wil bekennen. Wanneer hij beseft dat hij in deze chaos zijn stem wel *moet* laten horen, schrijft hij, met zware tegenzin, zijn diatribe (verhandeling) over de vrije wil (*De libero arbitrio*), waarmee hij zijn plaats tegenover Luther bepaalt. Zelf zegt Erasmus over dit geschrift dat hij het in vijf dagen geschreven heeft, en dat dat vijf verloren dagen zijn geweest.

Hoe het ook zij, de breuk tussen Erasmus en Luther is een feit geworden, en dit feit leidde uiteindelijk tot een persoonlijk drama voor Erasmus. J. Sperna Weiland zei hierover: "In 1517 was hij nog de gevierde humanist, de intellectuele leider van het con-

continent, de religieuze en morele autoriteit van West-Europa. In 1536 was hij een verbitterde, zieke en geïsoleerde geleerde geworden, die ondanks alles tevergeefs vasthield aan zijn opvattingen (...) Hij koos voor het katholicisme, zij het niet van harte, en hij stierf als een ontheemde in het protestantse Bazel."

En op dat schilderij in Nordhausen had hij natuurlijk liever niet willen staan, net zomin als hij tussen clerici had willen staan. Het mooiste was een schilderij (of een selfie) van hemzelf alleen geweest. Maar in Nordhausen zag men dat niet zo. Erasmus had als humanist de reformatie wel degelijk in de wieg gelegd.

Literatuur

J. Sperna Weiland, *Desiderius Erasmus over opvoeding en vrije wil*, Ambo, Baarn 1992.

